

Bartoněk, Antonín

[A companion to Linear B: Mycenaean Greek texts and their world. Vol. 1–2]

Graeco-Latina Brunensia. 2015, vol. 20, iss. 2, pp. 202-210

ISSN 1803-7402 (print); ISSN 2336-4424 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134642>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Kordoš popisuje Čibu jako vzdělaného autora (*poeta doctus*, s. 29), což dle jeho názoru dokazuje např. skutečnost, že básník nezakládal své vyprávění pouze na ústní tradici, ale opíral se i o kroniky. Kordoš zde jmenovitě uvádí dvě kroniky, a to dílo *Chronica Hungarorum* Jána z Turca a kroniku *Rerum Ungaricarum Decades* Antonia de Bonfinis (s. 22–23). Dalším argumentem pro tvrzení Jozefa Kordoše má být záliba básníka zařazovat do svého díla nejen filozofické myšlenky (např. bůh jako Aristotelův „nehybný hybateľ“, s. 27), ale i další topografické, historické, mytologické aluze. Čiba tedy dle Kordoše předpokládal důkladnou sečtělou svých čtenářů v autorech nejen novějších, ale i středověkých a antických. V této souvislosti je zajímavé tvrzení Jozefa Kordoše, že Čiba dodržuje pravidla alexandrijské básnické školy, jako důkaz pro jeho tvrzení mají sloužit odbočky od hlavní dějové linie, různé opisy či napodobování prostřednictvím aluzí, které „je jedním z najcharakteristickejších znakov alexandrijskej moderny a jej pokračovateľov“ (s. 33). Tento předpoklad však může vyvolat otázku, zda v případě díla Štefána Čiby jde opravdu o vědomé navázání na alexandrijskou tradici nebo zda se zde spíše neodráží běžná literární praxe, a to obzvláště pokud Kordoš na jiném místě připouští, že užití různých příkladů a přirovnání z antické historie či mytologie „možno v danom období považovať za celkom bežn[é]“ (s. 33).

Kordoš také dokazuje, že Čiba byl při psaní svého díla ovlivněn i soudobými příručkami poetiky, to na základě srovnání s dílem *Vita Poetica per omnes aetatum gradus deducta sive poesis tota vitalis docens, canens et ludens*, která stejně jako epos *Tyrnavia nascens* vyšla v trnavské univerzitní tiskárně a sloužila školním potřebám (s. 40–41). Dále se autor studie blíže věnuje kompozici díla, metrickému rozboru básně a tradičním *loci communes*, které dle jeho mínění představují další prostředek jak navázat na tradici. Významné místo mezi antickými vzory, které Čibo užívá, zaujímá dle Jozefa Kordoše Vergilius, svůj názor dokládá příklady z eposu, které dává do paralely s vybranými pasážemi Vergiliových děl. Uznává však, že zdrojem pro různá epiteta, synonyma či poetické výrazy nemusí být pouze díla antických autorů, ale i soudobé slovníky, jako např. *Gradus ad Parnassum* či *Thesaurus Vergilii* (s. 64–67).

Na závěr můžeme souhlasit s názorem Jozefa Kordoše, že v případě díla Štefána Čiby „[v]ýsledkom uplatnenia teórie v praxi je reprezentatívne dielo, publikácia, ktorá svojím spôsobom zrkadlí kvalitu literárneho života v prostredí Trnavskej univerzity, vedeckú úroveň jej profesorov jako i vzdelanostnú úroveň, ktorú dosahujú jej absolventi.“ (s. 69) Toto tvrzení snad doloží i další díla vydaná v rámci původní Trnavskej univerzity, která slovenští badatelé zpřístupní veřejnosti.

Soňa Žáková

Duhoux, Yves, & Morpurgo, Anna (2008–2011). *A Companion to Linear B: Mycenaean Greek Texts and their World* (Vol. 1–2). Louvain-La-Neuve: Peeters.

Evansovy vykopávky v krétském Knóssu, datující se od roku 1900, hned ve své počáteční fázi ukázaly, že se tamější nově objevená civilizace opírala o znalost písemného systému, sice mladšího, nežli byly písemné systémy egyptských hieroglyfů a mezopotamského klínopisu, které sahaly svými prvopočátky již před rok 3000 př. Kr., ale jenž byl rovněž značně starobylý.

Zatímco však Francouz J.-F. Champollion rozluštil egyptské hieroglyfy již v 20. letech 19. století a luštění klínopisu bylo – po určitých počátečních úspěších s interpretací staré

perštiny ještě před rozluštěním egyptských hieroglyfů – nakonec úspěšně uzavřeno rozluštěním babylonského klínopisu již v 50. letech 19. století, odolávaly tři krétské písemné systémy z 3./2. tis. př. Kr. (krétské písmo hieroglyfické, krétské lineární písmo A a krétsko-mykénské lineární písmo B) v případě lineárního písma B svému rozluštění až do r. 1952 – a v případě obou starších písem odolávají rozluštění dodnes. V uvedeném roce totiž anglický architekt Michael Ventris – s vydatnou závěrečnou pomocí cambridgeského klasického filologa Johna Chadwicka – rozpoznal v lineárním písmě B, užívaném ve 14./13. stol. př. Kr. na Krétě i na řecké pevnině, starobylou řečtinu, aniž se pokusil rozluštit oba dva starší krétské písemné systémy.

Rozluštění lineárního písma se zejména v 50.–60. letech 20. století obrazilo v rychlém rozvoji výzkumné aktivity v různých odvětvích bádání o raném řeckém jazyce a kultuře. Určitou roli tu hrály i jisté počáteční pochybnosti stran správnosti Ventrisova rozluštění, k nimž zpočátku docházelo zejména v obou tehdejších hlavních německy mluvících státech (SRN i NDR), a autor této stati podotýká, že toto byl hlavní podnět k tomu, proč se v r. 1983 let rozhodl z iniciativy prof. H. Petersmanna z University v Heidelbergu a po dohodě se spolurozluštětelem lineárního písma B J. Chadwickem nabídnout heidelberskému nakladatelství Carla Wintera svůj rukopis encyklopedického gramatického úvodu do mykénské řečtiny.

Tento záměr se mi podařilo během dalších dvou desetiletí splnit s finanční i morální podporou německé vědecko-výzkumné nadace Alexander-von-Humboldt-Stiftung a v r. 2003 vyšla v Universitätsverlag Carl Winter, Heidelberg, kniha *Handbuch des mykenischen Griechisch* o 676 stranách, která v SRN výrazně přispěla k definitivnímu uznání správnosti Ventrisova rozluštění. Heidelberské nakladatelství poskytlo potom o několik let později souhlas k tomu, aby přepracovaná, doplněná a poněkud zkrácená verze knihy (přitom však s výrazně inovovaným indexem vybraných mykénských slov na s. 309–386), vyšla i v českém jazyce pod názvem *Písmo a jazyk mykénské řečtiny (1400–1200 př. Kr.)* Brno: Masarykova univerzita, 2007, celkem 422 stran. V roce 2015 má mimoto kniha vyjít i v novořeckém překladu pod názvem *Encheiridion tés mykénaikés hellenikés glóssés* v nakladatelství nadace Manolise Triandafyllidise při Aristotelově universitě v Soluni.

Základním komplexním dílem podobného dosahu i kvantitativního rozsahu (ale pochopitelně především vlastního autorského objevného charakteru) byla až do roku 2008, kdy byl publikován první svazek mnou zde recenzovaného spisu *A Companion of Linear B*, pouze stěžejní monografie obou luštitelů (Ventris, M., and Chadwick, J. (1966¹, 1973²). *Documents in Mycenaean Greek* (622 stran). Cambridge: Cambridge University Press); můj *Handbuch des mykenischen Griechisch* z roku 2003 byl v pořadí časově druhý gramaticky orientovaný jednosvazkový úvod do mykénské řečtiny, pořízený jednotlivcem, kdežto právě zmíněný a zde mnou recenzovaný *A Companion to Linear B* z let 2008 a 2011 je kolektivní, dvousvazkový (448 + 343 stran) a podstatně širě pojatý úvod do mykénské filologie, pocházející z pera 16 odborníků a vydaný dvojicí editorů, Italkou A. Mompurgovou, profesorkou v Oxfordu, a Belgičanem Y. Duhouxem, profesorem v Louvain, avšak bez systematické gramatiky mykénského dialektu staré řečtiny.

Poměrně zdařilý gramatický nástin mykénské gramatiky uveřejnil však již v roce 1960, tedy brzy po rozluštění lineárního písma B – a tehdy z dnešního hlediska ještě se značnými mezerami – švédský badatel E. Vilborg pod názvem *A Tentative Grammar of Mycenaean Greek* (Göteborg); stručnější podobné systematické přehledy publikovali v 50. až 70. letech i A. Scherer (in Thumb, A., & Scherer, A. (1959). *Handbuch der griechischen*

Dialekte, vol. II. Heidelberg), anebo Rüdiger Schmitt (*Einführung in die griechischen Dialekte* (1977). Darmstadt), vedle všeobecněji zaměřených publikací, jako byly v 50. až 90. letech zejména monografie M. Lejeunea (*Mémoires de filologie mycénienne I–IV* (1958–1997), Paris – Rome) a C. J. Ruijgha (*Études sur la grammaire et le vocabulaire du grec mycénien* (1967), Amsterdam). O soustavnější a rozsáhlejší nástin mykénské gramatiky se pokusil opět sám recenzent této knihy ve shora zmíněném *Handbuchu des mykenischen Griechisch* (Heidelberg, 2003; příp. *Písmo a jazyk mykénské řečtiny*. Brno, 2007), zatím nejkompletnější mykénskou gramatiku však vydala dvojice španělských autorů A. Bernabé a E. R. Luján pod názvem *Introducción al griego micénico, gramática, selección de textos y glosario* (Monografías de filología griega 18, Zaragoza, 2006). Proti očekávání neobsahuje však aspoň stručný nástin kompletní mykénské gramatiky nedávno vyšlé dílo Yves Duhoux *Le mycénien* (Louvain, 2013), publikované jakožto první svazek nové edice „Paradeigmata, Recueil d’Inscriptions Grecques Dialectales“ (Nancy, 2013).

Pokud jde o doposud publikované mykénské nápisy, máme dnes k dispozici o něco více než 6000 zatím uveřejněných dokladů lineárního písma B (na hliněných tabulkách, střepech hliněných váz, hliněných pečetích), velmi často ovšem fragmentárních (podrobněji o tom níže). Počty vybraných textů lineárních B tabulek, otištěných v oněch pěti shora citovaných souborných publikacích jsou přitom následující: Ventris, & Chadwick (1966 / 1973): 325 nápisných položek na s. 151–524 (s rozsáhlým anglickým komentářem a překladem) + rozsáhlý index mykénských slov na s. 527–594; Bartoněk (2003): 52 nápisných položek na s. 499–532 (se stručným německým komentářem a překladem) + velmi rozsáhlý index mykénských výrazů na s. 533–620; Morpurgo, and Duhoux (2008): 44 nápisných položek ze 4 hlavních lokalit (se středně rozsáhlým anglickým komentářem a se stručným indexem mykénských výrazů na s. 426–436); Duhoux (2013): 44 položek, týčž jako v Morpurgo, and Duhoux, 2008 (a s poněkud stručnějším francouzským komentářem a s dvojím stručným indexem mykénských slov /v alfabetě a latince/ na s. 123–135); Bernabé, and Luján (2006): cca 250 položek s francouzskými úvody k jednotlivým textovým sériím na s. 251–300.

První kapitola prvního svazku díla *A Companion to Linear B*, kterou napsal Maurice Pope (Univ. of Cape Town, Oxford) a nadepsal prostě „The Decipherment of Linear B“ (s. 1–23), obsahuje stručný, velmi zasvěcený pohled do historie luštění lineárního písma B: stav před rokem 1900, poté úvahu, čím konkrétně přispěli k luštění A. J. Evans /a A. E. Cowley/, A. Koberová, J. Myres, E. L. Bennett a jakými cestami došli k rozluštění v roce 1952 M. Ventris a J. Chadwick, a nakonec stručně i to, jak poté v padesátých a šedesátých letech docházelo v řadě případů k postupné kompletaci a precizaci rozluštěného sylabáře; snad tu mohlo být zmíněno i to, že v roce 1957/58 upravili A. Bartoněk a C. Milaniová ve dvou na sobě nezávislých člancích slabičnou platnost znaku č. 25 ze schematické hláskové hodnoty A_2 na konkrétnější fonetickou interpretaci /ha/ (tuto fonetickou hodnotu uvádí i *Companion* na s. 32, jenže bez odkazu na autory upřesněné interpretace). Textový výklad je na s. 15–23 doprovázen cennými názornými fotografiemi, tabulkami a diagramy.

Následuje druhá, obecnější kapitola, s poměrně širokým věcným záběrem a s praktickým metodologickým zaměřením, sugestivně nazvaná svou autorkou Ruth Palmerovou z Univ. Ohio (USA) “How to begin? An Introduction to Linear B Conventions and Resources“ (s. 25–68). Těžiště kapitoly představují subkapitoly o mykénských textech, o systému lineárního písma B a pořizovatelských záznamů, o edičních konvencích lineárních dokumentů, ale i o souborech

pracovních pomůcek (lexika, gramatiky, encyklopedie, periodika) a formách badatelské spolupráce (dotazníky, kolokvia, bibliografie). Přitom platí, že proti autorčiným 15 lokalitám (zhruba z roce 2008) s nálezy lineárního B písma známe již dnes (2012) minimálně 23 takovýchto lokalit: celkem je jich toho času 6 na Krétě (nově Armeni a Prinias), 7 na Peloponésu (poprvé 5 hliněných tabulek v Aj. Vasileios v Lakónii jižně od Sparty, navíc v Messénii nově 1 tabulka v Iklaině), 8 ve středním a severním Řecku (navíc nálezy v boiótském Gla a thessalském Volosu), a nadto nově přistupuje k tomuto výčtu Milétoš na západním pobřeží Malé Asie a nejnověji rovněž Sidón na středomořském pobřeží Foinikie (viz A. Bartoněk (2013), *Eirene*, XLIX, 77–79, s oněmi 23 lokalitami mykénského lineárního písma B). Toto číslo představuje asi polovinu ve srovnání s přibližně cca 50 vesměs o něco staršími lokalitami, na nichž se doposud našly doklady mínojského, tj. předřeckého lineárního písma A (35 na Krétě, 5 na egejských ostrovech, 4 na heladské pevnině, 3 na asijské pevnině /Milétoš v Malé Asii a dvě lokality v Izraeli/). I na konci této kapitoly následuje série užitečných přehledů, pojících se hlavně k písemnému systému lineárního písma B.

Krátká, ale chronologicky významná je kapitola 3, nazvaná „Chronology of the Linear B Texts“ z pera Jana Driessena z Katolické univerzity v Louvain v Belgii (s. 69–79). Vyplyvá z ní, že

- a) velká většina krétských nápisných textů psaných lineárním písmem B – ne-li všechny zatím zachované lineární B texty – pocházejí z *rané* fáze třetího období pozdní doby mínojské LM IIIA (podle Driessena 1390–1340/1330), včetně jejího samotného počátku LM IIIA 1, pokud jde o krétský Knóssos, zvl. o místnost s archívem tabulek válečných vozů /Room of the Chariot Tablets/; zatímco texty z krétské Chanie jsou snad jen o něco málo mladší),
- b) naproti tomu pocházejí nejstarší doložené mykénské lineární B texty z řecké pevniny nejdříve teprve z *pokročilejší* fáze třetího období pozdní doby helladské (podle Driessena po roce 1250), což platí hlavně pro tabulky z tzv. Petsasova domu v Mykénách, avšak velkou většinou teprve z následujícího období LH III B2 (sem patří zejména část tabulkových nálezů z Théb, zvláště z Kadmeia, a některé další stavby v Mykénách (1240/1230–1180), kdežto zejména tabulky z archivu v Pylu spadají až na sám konec LH III B2 nebo i do následujícího přechodového období LM III C po roce 1180). Uvedená Driessenova chronologie se jeví jako toho času nejpřesvědčivější; Y. Du-houx (2013: p. 14) uznává však pro knósské tabulky poněkud nižší chronologii. Přitom Driessen, podobně jako někteří jiní badatelé, má vážné námitky proti autenticitě údajného lineárního B nápisu na oblátku z Kafkanie (lokality ležící poblíž Olympie), kladeného již do 16. stol. př. Kr.

Ovšem hned následující, tj. 4. kapitola publikace *A Companion to Linear B, Vol. I*, nazvaná „Mycenaean History“ (s. 80–114), kterou pořídila Pia de Fidio z Univerzity v Salernu (Itálie), jasně ukazuje, že Driessenova data v plné míře platí pouze v dimenzi *relativní* chronologie mykénského dějinného vývoje, neboť autorka – s odkazem na nejnovější radiokarbonovou dataci théské sopečné katastrofy, kladenou nejpozději do roku 1628 př. Kr. – upozorňuje na nutnost zvýšit datování archeologických vrstev v rozpětí krétské pozdní doby mínojské (tj. „Late Minoan“) téměř o sto let. To by ve 14.–13. stol. př. Kr. znamenalo *absolutní* dataci alespoň o 50 let vyšší, než uvádí Driessen (a podle něho i autor této recenze v předchozím odstavci).

Autorka poté v další části zmíněné kapitoly řeší otázku příchodu Řeků na jih Balkánského poloostrova a jejich vstupu na krétskou půdu, přičemž zde ústrojně zasazuje dějiny

mykénského světa do širších politických dějin východního Středomoří, zejména Egypta a Chetitů, a zároveň se nakonec zamýšlí v tomto kontextu i nad problematikou krize a konečného úpadku mykénské civilizace.

Sociální struktura mykénské společnosti a jejím klíčovým rysům je věnována 5. kapitola s názvem „Mycenaean Society“ (s. 115–158), sestavená Cynthii Shelmerdineovou z University of Texas v Austinu. Soustavnou pozornost tu autorka zaměřuje na analýzu státního zřízení mykénských palácových center, a to zvláště na vzájemné vztahy jejich jednotlivých složek, zejména v oblasti hospodářské a daňové administrativy.

Na tuto stať navazuje v 6. kapitole výklad o mykénském hospodářství, nazvaný „Mycenaean Economy“ (s. 159–200) a doprovázený třemi specifickými přílohami (obchod, daně, industriální produkce) od J. T. Killena z Jesus College v Cambridgi. Tento výklad doplňuje zajímavým způsobem 7. kapitola „Mycenaean Technology“ (s. 201–233) od Alberta Bernabé a Eugenia R. Luhána z Universidad Complutense v Madridu, pojednávající o specifických produktech mykénské industriální výroby zmiňovaných na dokumentech lineárního písma B, jako jsou vozy, kola, kusy nábytku, různé nádoby a zbraně, šperky a umělecké předměty, anebo výrobky textilní a kožené, či kosmetické produkty (jako parfémy) atd. Bohužel velmi krátká je 8. kapitola, jež se nazývá „The Linear B Inscribed Vases“ (s. 235–242), jejímž autorem je Peter van Alfen z The American Numismatic Society a která je věnována souborné analýze velmi unikátní kolekce asi 180 mykénských nádob (nebo jejich fragmentů) s nápisy v lineárním písmu B.

Tím se dostáváme k nejdělsí, tj. k 9. kapitole 1. svazku recenzovaného díla, nazvané „Mycenaean Anthology“, kterou sestavil první z obou hlavních editorů publikace *Companion I–II*, Yves Duhoux z Université Catholique de Louvain (s. 243–393). Z celkového počtu v roce 2012 známých cca 6000 LB textů (jde o cca 5600 hliněných tabulek, velmi často fragmentárních a všeobecně značně krátkých, dále o cca 200 hliněných pečetních střípků s více či méně zřetelnými stopami písma a konečně o cca 180 hliněných nádob s nápisy /viz výše kap. 8/, které dohromady pocházejí z celkem 23 různých lokalit /srov. výše kap. 2/), obsahuje Duhouxova anthologie mykénských textů pouze 44 nápisů, a to výlučně jen záznamů na hliněných tabulkách, vybraných ze 4 nejdůležitějších lokalit /viz výše závěrečný odstavec úvodu k této recenzi/ – ovšem s poměrně rozsáhlým, a zejména po stránce gramatické a epigrafické velmi důkladným komentářem k jednotlivým nápisům.

Každý z nápisných textů je standardně označen a obsahově charakterizován (lokalita, série a číslo nápisu, klasifikace obsahu), vybaven potřebnou bibliografií a kvalitním faksimile, opatřen ediční poznámkou s kritickým aparátem, dále pak alfabetským přepisem do klasické řečtiny (v latince), překladem do angličtiny a nakonec i doprovodným věcným komentářem, podrobným zejména v případě nově nalezených tabulek z Théb. Komentář obsahuje přitom i mnoho jazykových detailů, gramaticky řádně utříděných a graficky vzorově zvýrazněných.

Jako 10. kapitola je do publikace *Companion I* zařazen stručný bibliografický přehled, nazvaný „General References“ (s. 395–398), tu a tam ne zcela úplný, příp. i nepřesný. Tak tu např. pozorností pořadatelů uniklo, že existují dva různé sborníky nazvané zcela stejně *Studia Mycenaea*: A) *Studia Mycenaea 1968*, The Mycenaean Symposium, Brno, April 1966 (sborník dobře zastoupené mykénologické sekce konference „Antika a dnešek“, který vyšel jako součást edice Opera Universitatis Purkynianae Brunensis v roce 1968 a autor této recenze byl jeho editorem /mj. s anketou na téma Dialectal Classification of Mycenaean in

the Opinion of Various Scholars a s východoevropskou mykénologickou bibliografií z let 1955–1966, nazvanou „Mycenaean Bibliography of the Eirene Countries“, jíž si svého času vysoce cenil John Chadwick¹⁾ a B) *Studia Mycenaea 1988* (sborník ediční řady Živa Antika Monographies, sv. 7, vydaný ve Skopje roku 1989; editoři T. G. Palaima, C. Shelmerdine a P. Hr. Ilievski²⁾).

První svazek publikace *A Companion to Linear B* je uzavřen souborem několika indexů (s. 399–448).

Navazující 2. svazek titulu *A Companion* z roku 2011 obsahuje dalších 6 kapitol. Z nich první, v celkovém pořadí jedenáctá, obsahuje pod názvem „Interpreting the Linear B Records: Some Guide-Lines“ (s. 1–32) od pořadatele svazku Yves Duhoux jak celou řadu základních metodologických i praktických informací pro nové zájemce o interpretaci mykénských textů, tak i rozmanitá cenná upozornění pro zkušené již mykénology – jak je vidno hned z první Duhouxovy úvahy, že např. mykénské čtení da-ma-te konkrétně v pylském textu PY En 609.1 nemusí být mykénským názvem řecké bohyně Dámátér (v klasické řečtině zvané Démétér). Právem zde autor varuje před tím, aby interpret nepodléhal hned svému prvnímu dojmu, neboť i správně ortograficky navržená interpretace potřebuje věcné prověření; podle kontextu jde na tomto místě spíše o ortograficky zcela stejně oprávněnou interpretaci řeckého výrazu *damartes* v nom. plur. ve významu „domácnosti, usedlosti“ ve smyslu pozemkového vlastnictví. Anebo mykénské slovo ka-ke-u na tabulce PY Jn 750.8 neoznačuje zřejmě „kováře“ *in genere* (srov. řec. *khalkeus* „kovář“), ale jistého konkrétního pana „Kováře“. Takových varování i různých praktických rad je v tomto příspěvku spousta, jako např. dále některé dobře míněné autorovy rady: „Vol si vždy *nejlepší* textovou edici, a to vol ji *správně*“, „Neopomíjej diakritiku (tj. grafické zvláštnosti) textu a epigrafické detaily“, „Respektuj ortografická pravidla lineárního písma B, ale pamatuj, že všechny transliterace jsou konvenčního rázu“, „Interpretace krátkých mykénských výrazů bývá problematictější nežli dlouhých“, „Důkladně vždy zkoumej kontext“, „Sleduj podrobně údaje ve slovnících staré řečtiny i v historických mluvnících“. Některé další rady jsou speciálnější, ale všechny prozrazují dlouholetou zkušenost, jako např. autorovo varování „nesnažit se naplňovat nepřiměřeně mnoho záznamů kulturním obsahem“ či jeho obecnější rada k „střízlivé interpretaci zkoumaných faktů“.

Statí nejrozsáhlejší, informačně zřejmě snad nejcennější a toho času na nové pohledy nejbohatší je v 2. svazku publikace *Companion* 12. kapitola, nazvaná „Scribes, Scribal Hands and Palaeography“ (s. 33–136), pocházející z pera Th. G. Palaimy (University of Texas, Austin). Jde o rozsáhlou studii, obsahující v první své části důkladné uvedení do postupného odhalování činnosti mykénských písařů od samých počátků dešifrací prací na lineárním písmu B (před rozluštěním: zvl. Evans, Koberová, Bennett; po rozluštění: zvl. Bennett, Olivier, Palaima, Driessen /s. 34–94/) – s bohatou řadou zajímavých ilustrací i se zasvěcenými exkursy o lokálních archivech, zajímavých tabulkových souborech a typech tabulek, či o dalších specifických písařských otázkách /jako je např. interní chronologie některých tabulek /s. 64nn./, otisky prstů písařů /s. 83n./, identita písařů z různých

¹ V 10. kapitole recenzované publikace *A Companion I* není tento sborník zmíněn; uvádí jej však R. Palmerová v kap. 2.8 na s. 59.

² Tento sborník v 10. kap. publikace *A Companion I* naopak figuruje.

lokalit /s. 85n./); v druhé části kapitoly pak nalezneme především soustavný výklad o mykénské paleografii s obecnějšími závěry o světě mykénských písařů, zejména o jejich výchově a výuce (existují náznaky existence vzorových tabulek k nápodobě; viz Chadwick. J. (1976). *A Mycenaean World* /s. 169/). Avšak o sociálním postavení písařů se autor neodvažuje říci nic určitého, ani je výslovně nepokládá za speciální profesní kastu, chváli pouze jejich dovednost, vynalézavost a profesionalitu (s. 95–127); a ačkoli bývá počet rozpoznávaných písařských rukou pro Knóssos udáván nejméně číslem 86 jedinců, a pro Pylos počtem nejméně 32 osob, znamenalo to podle Palaimova kolegy K. Pluty každoroční úkol vyškolit v Knóssu zhruba po třech pracovních palácové administrativy, znalých písemného systému lineárního písma B. A o Pylu soudí autor, že tu nebylo ani v období největšího rozsahu tamější palácové písařské aktivity více než zhruba 30 gramotných osob, které zde byly schopné tohoto písma používat.

Další, 13. kapitola, nese název „The Geography of the Mycenaean Kingdoms“ a sestavil ji John Bennet z University of Sheffield (s. 137–168). Obsahuje kombinaci mnohostranných pohledů na mykénskou topografickou problematiku, vycházejících ze základních čtyř gramaticko-morfologických zdrojů našich informací o mykénských toponymech: A) název lokality: ko-no-so Knóssos /toponymum/; B) jméno obyvatelů lokality: ko-no-si-jo Knóssioi, Knóssiai /etnikum v mask. či fem./; C) tzv. allativ, tj. akuz. směru + partikule *-de*: ko-no-so-de Knósson-de „do Knóssu“; D) kmen toponyma + partikule odluky *-te* = *-then* (srov. např. a-ke-re-u-te od toponyma a-ke-re-u MY Ge 602). Avšak řeší se zde i otázky identifikace místních jmen ve spojitosti s interpretací věcného pozadí jejich seznamů na nápisích tabulek, příp. topografická charakteristika jejich konkrétních výčtů.

Zajímavá je i závěrečná partie kapitoly na s. 158–162, věnovaná naopak egejským geografickým termínům doloženým v *jiných* nežli řeckých lineárních B textech blízkovýchodního Středomoří. Hovoří se např. o krajině zvané v chetitských textech Ahhiyawa – s dosud ne zcela jistou, ale vysoce pravděpodobnou řeckou interpretací Achaiwiá (tj. Achaiá) –, ale zejména o seznamu 12 zeměpisných názvů vztahujících se k místům ležícím v moři na sever od Egypta a napsaném na kamenné bázi v chrámu faraona Amenhotepa III. (1391–1353) v lokalitě Kom El-etan.³

Čtrnáctou kapitolou, nazvanou „Mycenaean Religion and Cult“ (s. 170–211) pořídil Stefan Hiller z univerzity v Salcburku. Obsahuje, třebaže v poměrně stručné podobě, všechny tradiční součásti výkladů o mykénském náboženství, ale ve více či méně novém členění, představujícím klasifikaci náboženských textů, i důkladnou charakteristiku recipientů obětních darů, zaměřenou namnoze z nových úhlů pohledu. Zejména v okruhu výkladů o příjemcích obětí věnuje Hiller speciální pozornost hypotéze o uctívání zvláštní skupiny „posvátných zvířat v Thébách“, jak ji rozpracovali především objevitelé velkého nového komplexu thébských lineárních B tabulek v 80.–90. letech minulého století (zvl. L. Goddard,

3

Viz Edel, E. (1966). *Die Ortsnamenlisten aus dem Totentempel Amenophis III*, Bonn, resp. Edel E., & Görg, M. (2005). Wiesbaden, s hypotetickou identifikací egejských míst Amnisos, Faistos, Kydóniá, Mykénai, Thég^wai, me-za-na (= Messáná?), Nauplia, Kythéra, Wáleia (= Élis?), Wilios (= Ílion? /= Troiá/), Knóssos, Luktos > Lyttos; srov. Bartoněk, A. (1983). Das bötische Theben auf einer ägyptischen Namensliste? *SPFFBU*, 28, 201–204, resp. Id. (1988). The Name of Thebes in the Documents of the Bronze Era, *Minos*, 21, 39–46, jenž v roce 1983 – zřejmě jako první – navrhl pro egyptské jméno *Dajs* řeckou interpretaci Θηγ^wαι(ς), tj. buď dat. plur. od Thég^wai > Thébai (město) “Théby, v Thébách“ nebo nom. sing. Thég^wais > Thébais (krajina) “Thébais”.

A. Sacconiová, V. Aravantinos). Tuto hypotézu, ostře mezitím kritizovanou zejména Y. Du-houxem, Hiller v podstatě zatím akceptuje, třebaže se značnou mírou opatrnosti (viz jeho paragraph 14.3.1.5., nazvaný „Sacred animals? Theomorphic deities?“ /s. 190–195/).

15. kapitola s názvem „Mycenaean Onomastics“ (s. 213–251) a s členěním na jména osobní, „náboženská“ a geografická napsal J. L. García–Ramón (Universität Köln). Ve své poslední části má tato kapitola blízko ke 13. kapitole, ale pořadatelům *Companionu II* se podařilo zařadit, aby se autoři obou kapitol vyvarovali věcného zdvojení, a tak 15. kapitola obsahuje v přehledné podobě v podstatě vyčerpávající a obsahově všestranný souhrn mykénské onomastiky personální i geografické, a to jak z hlediska gramatického (slovotvorby), tak i věcného (s přihlédnutím k obsahu, příp. věcnému významu takto tvořených vlastních jmen a jejich věcné motivaci).

Závěrečná 16. kapitola měla zvláštní osud. Nese název „Mycenaean and Homeric Language“, je druhá nejdelší v druhém svazku publikace *Companion* (s. 253–298) a napsal ji Cornelius J. Ruijgh (University of Amsterdam), jeden z nejvýznamnějších mykénologů střední generace. Pořadatelé svazku obdrželi základní verzi autorova rukopisu již v listopadu roku 2001, prof. Ruijgh o některých svých formulacích s pořadatelem svazku *Companion II* ještě poté obšírně diskutoval, v dubnu 2004 však náhle zemřel a do roku 2011 – jak je datováno vydání tohoto svazku *Companion* – by byl jistě ještě v kapitole mnohé upravil a leccos možná pozměnil. Museli to v omezené míře za něj učinit jednak oba pořadatelé, svým zaměřením jazykovědci. Jejich eventuální poznámky jsou v této kapitole uvedeny slovy *Notes of the eds.*

Z těchto poznámek editorů je důležitá zejména pozn. 1 na s. 253, v níž se výslovně odkazuje na „ikonoklastické“ („obrazoborecké“), tedy až destruktivně hyperkritické stanovisko H. N. Parkera v článku z roku 2008 „The Linguistic Case for the Aiolian Migration Reconsidered“, *Hesperia*, 77, 431–464, jež jeden z příspěvatelů *Companionu II* J. L. García Ramón (viz kap. 15) rezolutně odmítl ve stati z roku 2010 „On the Genetic Classification of Ancient Greek Dialects: Comparative Reconstruction versus Hypercriticism and Atomism at Work,“ in *Studies in Greek Linguistics, Proceedings of the Annual Meeting of the Dept. of Linguistics, Arist. Univ. of Thessaloniki 2009* (pp. 219–236).

García Ramón v citovaném sborníku soluňské univerzity s rozhodností soudí, že nám i naše poměrně omezené vědomosti o raně řecké nářeční situaci dovolují přijímat oprávněnost dnes běžně uznávaného a C. J. Ruijghem již od 60. let minulého století obecně prosazovaného názoru o těsných vztazích mezi mykénštinou na jedné straně a převážně archaickou tzv. *arkadokyperskou* skupinou dialektů staré řečtiny na straně druhé. Tímto stanoviskem je protkána a argumentačně neustále prokládána i celá závěrečná Ruijghova 16. kapitola recenzovaného souboru *Companion II*. Děje se tak po mém soudu v plně oprávněné míře na základě fundovaných Ruijghových úvah o dějinách utváření raně řeckých etnických vztahů i Ruijghovy všestranně literárně vědné analýzy vzniku homérské epiky.

Závěrečná 16. kapitola recenzovaného souboru *Companion I–II* se tak eo ipso stává zdařilým etnicko-lingvistickým úvodem do dějin staré řečtiny, a tím vlastně i celého raného starořeckého písemnictví. Nenadálá smrt připravila C. J. Ruijgha nejen o možnost reagovat na Parkerův zmíněný hyperkritický článek z roku 2008. Autor této recenze – jakožto dávný obdivovatel již první odborné monografie C. J. Ruigha *L'Élement achéen dans la langue épique* (Assen 1957) – by chtěl na tomto místě vzpomenout i jednoho z jeho posledních publikačních titulů *L'évolution des dialectes doriens jusqu'à la koina doriennne: le système*

des voyelles longues et la formation du future (2007). In I. Hajnal (Hgg., unter Mitwirkung von B. Stefan), *Die altgriechischen Dialekte, Wesen und Werden, Akten des Kolloquiums, Freie Universität Berlin, 19.–22. September 2001* (pp. 19–27). Innsbruck, předneseného v roce 2001 v Berlíně, a v *Companionu II* ještě neregistrovaného, ale zajímavého tím, že obsahuje nový, souhrnný pohled na tzv. dórské (západořecké) dialekty v celém komplexu starořeckých nářečí.

Antonín Bartoněk

Duhoux, Yves (2013). *Le mycénien* (Études anciennes 53; Paradeigmata: Recueil d'Inscriptions Grecques Dialectales I; Association pour la Diffusion de la Reserche sur l'Antiquité /A.D.R.A./). Nancy – Paris: de Boccard.

Od konce 80. let minulého století se uvažovalo o postupném nahrazování starších, zastaralých edicí starořeckých nápisů (W. Blümel, *Verbum*, 10, 1987, 267nn.) a zejména zásluhou Cl. Brixhe (1992) se začala uplatňovat myšlenka nahradit práci E. Schwyzera *Dialecorum Graecarum exempla epigraphica potiora* (z roku 1923), obsahující výbor starořeckých nářečních nápisů. Tyto snahy vyústily v září 2013 ve vydání prvního svazku ediční řady nazvané podle Brixheova návrhu *Paradeigmata*, jež pořídil Y. Duhoux a je věnován nejstaršímu řeckému dialektu – mykénštině. Práce obsahuje v předmluvě na s. 5–8 stručný, ale ambiciózní program, vypracovaný trojicí Monique Bile, René Hodot a Huy Vottéro a rozčleňující starořecké nápisné texty do osmi hlavních okruhů:

1. Mykénština: figuruje na prvním místě jakožto jediný řecký dialekt z 2. tis. př. Kr.

Ostatní nápisy jsou – bez ohledu na nářečí – rozděleny do dalších sedmi okruhů podle své geografické polohy:

2. Střední Řecko (Attika, Boiótie, Euboia, Lokris, Fókis, Aitólie, Akarnánie), 3. Severní Řecko (Thessalie, Makedonie, Épeiros), 4. Přímořské krajiny na západě, Korkyra a další ostrovy v Iónském moři, Velké Řecko v jižní Itálii, Sicílie, 5. Peloponés (Achaia, Élis, Arkadie, Argolis, Messénie, Lakónie), 6. Centrální egejské přímoří: Kréta, Théra s apoikií Kyrénou, Rhodos a okolí, Kykladské ostrovy, Lesbos, Iónie, 7. Východní Středomoří: Pamfýlie, Kypr, 8. Thrákie, Úžiny vedoucí k Černému moři.

Tuto přísně geografickou orientaci bude ovšem nutno v průběhu vydávání jednotlivých nápisných textů vhodným způsobem doprovázet nářečně genetickými úvahami.

První svazek recenzovaného výboru starořeckých nářečních nápisů je věnován mykénštině. Skládá se ze tří částí, jazykového Úvodu (s. 9–40), výboru 45 nápisných textů, vybraných ze čtyř hlavních mykénských nálezových lokalit (str. 41–114; Knóssos 18 nápisů, Mykény 4, Pylos 19, Théby 4) a doprovodné indexové části (str. 115–135).

V úvodní kapitole nastiňuje autor nejprve stručně nálezovou situaci (ve výčtu lokalit s doklady lineárního písma B chybějí dvě na asijské půdě /Milét v Malé Asii a Sidón na foinickém pobřeží Přední Asie, nebereme-li v úvahu zřejmě záměrnou absenci problémové Kalkanie u Olympie na Peloponnésu/), poměrně detailně charakterizuje chronologii nálezů ze shora zmíněných čtyř hlavních lokalit a zejména se tu zabývá problematikou specifického písma mykénského dialektu, tzv. lineárního písma B, po roce 1180 př. Kr. zcela zapomenutého a teprve po třech tisíciletích moderními archeology znovu odkrytého (hlavně A. J. Evansem v krétském Knóssu 1900 a C. Blegenem v messénském Pylu 1939 a 1952).